

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
Министерство образования и науки Чеченской Республики
МУ "Отдел образования Ножай-Юртовского
муниципального района"
МБОУ «СОШ им. В. Г. Гайтемирова с. Замай-Юрт»

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА
учебного предмета «Чеченская литература»
для обучающихся 10-11 классов

с. Замай-Юрт – 2025

ДОВЗИЙТАРАН КЕХАТ

Нохчийн мотт – нохчийн къоман мотт а, Нохчийн Республикин пачхьалкхан мотт а бу, цу бахъано хьелаш кхуллу цуьнан лалашбаран а, кхиоран эшар. 5-9 классашкахь «Ненан мотт а, ненан меттан литература а» предметан декъахь хьобхуш йу ненан (нохчийн) меттан литература санна, иза хьажийна йу дешархойн интеллектуале-довзаран, коммуникативе, исбаьхьаллин-эстетикин похлмаш кхио а, коьрта гиллакхе-этикин кхетам кхолла а, личностана нохчийн къоман культура марзийан а.

«Ненан (нохчийн) меттан литература» предмет – иза беран интеллектуале а, гиллакхе-этикин а кхиаран тегла къастаден гуманитарни дешарх коьрта предмет йу. Литературин дешаро аьтто бо йешаран маьлна а девзаш, литература ламоро шегяхь къонахчун амал кхийайой а хууш, шен дуьненхьежамна дашца а, йозанца а бух бало а хууш, адамца а, йукьараллица а йаза хууш йолу кхетаме личность кхио.

Программо чулоцу кхеторан кехат а, предмет карайерзоран кхочушдан лору жамлаш а, предметан чулацам а, программин хлора дакъа карадерзо билгалдаьхначу сахьташца йолу тематикин планировани а, урокал араьхарчу гуллакхдаран план а.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МЕТТАН ЛИТЕРАТУРА» ПРЕДМЕТАН ЙУКЪАРА ХАРАКТЕРИСТИКА

Литература уггар эвсаре глирс бу шен кхачаме стаг хила (ша шен кхето, ша шен кхио), гонаьхарчу хиламийн хьелашца тарвала, иштта кхоллараллин жигараллин стимулятор а йу.

Ненан меттан литература ламоро дlалоцу личность кхиоран процессехь коьрта меттиг, иштта ламоро аьтто бо цуьнгахь къонахалла, гиллакхе амал, кхоллараллин похлма кхиорехь, нохчийн халкъан дахаран философи йовзарехь а, карайерзорехь а, иштта доккха гло до къоначу тlаьхьене къоман исторически зераш дlакховдорехь а. Билгал йолу лалашонаш кхочушйаран дешаран материал вовшахтоьхна гуманизман критерешца, исбаьхьаллин а, довзаран а мехалашца, пайдаэцархьама тlекхача йиш хиларца, актуале хиларца, поликультурица, ламасталлин классика а, вайзаманан литература а цхьаьнайарца, тематикин а, жанрийн тайпа башх-башха хиларца догlуш ма-хиллара.

«Ненан (нохчийн) меттан литература» предмет ламоро таронаш кхуллу дешархочун дешнийн база шорйан, церан къамелан культура, коммуникативни а, тайп-тайпана культурийн компетенцеш а кхио.

«Ненан (нохчийн) меттан литература» курсан чулацам хьажийна бу дешархойн нохчийн литературин хьашташ кхочушдан, уьш нохчийн къоман культурина тlекхиарехь а, шеца иза лалашйарехь а шатайпана эстетикин гlирсаш хиларе терра.

Дешархошна дешар ламор коьрта долчу декъана оьрсийн маттахь дlахьучу йукьардешаран учрежденешкахь ненан мотт санна нохчийн мотт ламорехь, нохчийн литература – иза дешаран предмет йу, нохчийн къоман исторех а, культурех а, ламастех а хаарш схьаэца а, довза а таро луш, иштта иза культурийн шатайпана йаздархочун кхолларалла толлуш долу дакъа ду, кхечу кепара аьлча, шеца цхьаьна эстетикин гlуллакхдар а долу, йозанан къамелан гlуллакхдар ду; нохчийн литература тlехьажийна йу лилманан агlонхьара дуьне довзарна а, иштта дешнийн кхоллараллин говзарийн мотт бовзарна а, йешаран культурийн йукьара башхаллаш карайерзорна а, литературин говзарех кхетарна а, дашца шен амал билгалйаккхарна а, иза, исбаьхьаллин литературас ша-тайпанчу маттахь дуйций

хайтарх кхетам кхолла а, ткъа литературин мотт йукъарчу меттан шолгIа система санна бу, цо кхуллу личностан синхаамийн дакъа, цуьнгахь ойланца хIуманан кеп хIотто а, ассоциаци йало а, логически ойла йан а, дешаран предмет хъажийна йу оцу дешаран предметехула кхочушхуьлу тIаьхьенера тIаьхьене нохчийн, оьрсийн, дуьненан культуринь оьздангаллин а, эстетикин а ламасташ дIакховдор.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МЕТТАН ЛИТЕРАТУРА» ПРЕДМЕТ IАМОРАН IАЛАШОНАШ

«Ненан (нохчийн) меттан литература» предмет Iаморо кхочушийн йеза роIлера Iалашонаш:

- нохчийн литературехь эстетикин агIонхъара кхеташ болу гуманистически дуьненхъежам, Россин йукъара гражданинан кхетам а, къоман синкхетам а, патриотан дог-ойла а йолуш, дукха къаьмнаш долчу Россин халкъех шен халкъ хиларх дозалла а хеташ йолу амал личностехь кхиор.

- нохчийн литература йовза лааран дог дар кхоллар, нохчийн къоман ширачу заманера схъайогIу культура мехалла хетар кхиор, дешархо шен къоман мотт а, культура а Iаморан кхатIе ваккхар, къоман культурин тIаьхьалонна йукъавалор.

- къоначу тIаьхьенехь дIайахначуй, карарчуй, йогIур йолчуй заманийн уьйр ларьан йезаш хиларан кхетам кхиор а, нохчийн къоман культура ларьарехь жобпалле хилар кхоллар;

- дукха къаьмнаш долчу Россин пачхьалкхехь личностана кхиаме социализаци а, ша шегехь стогалла кхиорна оьшу интеллектуале а, кхоллараллин а таронаш кхияйар.

«Ненан (нохчийн) меттан литература» дешаран предмет тIехъажийна роIлера хьесапаш кхочушдан:

- тIаьхьенера тIаьхьене историко-культурни, оьздангаллин, гIиллакхийн мехаллаш дIакховдоран хьокъехь ненан меттан нохчийн литературин маьIнех кхетар;

- ненан меттан нохчийн литературин историца йолу уьйр къастор, нохчийн литературехь йолу къоман ша-тайпана синьоьздангаллин а, материальни а нохчийн къоман культурин исбаьхьаллин шорталлех кхетам кхоллар;

- Россин Федерацин кхидолчу къаьмнийн литературин контекстехь нохчийн литература а кхуьу хилам санна цунах хаарш эцар; уьш вовшийн эр;

- нохчийн литературина бухе диллина культурин а, оьздангаллин а маьIна билгалдаккхар; йешначун хьокъехь мах хадош а, шена хетарг олуш а барта а, йозанца а къамел дан хаар;

- Iер-дахарехь а, дешаран процессехь а нохчийн литературех пайдаэца хаар кхоллар;

- шен мукъачу хенахь йешарна ханна план хIоттор, нохчийн маттахь шена хазахета йешаран говзарш мехала хетар къастор а, бух балор а;

- нохчийн литературин говзарш системехь йешарца дуьне довза а, дуьненахь ша дIалоцу меттиг къасто а, адаман а, йукъараллин а йукъаметтигаллин гармонизаци латторан а хъашташ кхоллар;

- хаамийн хьостанашца болх бан хаар кхиор, Интернетера а, иштта кхийолчу хьостанашкара хаамашна презентаци йар а, кечйар а.

ДЕШАРАН ПЛАНЕХЬ «НЕНАН (НОХЧИЙН) МЕТТАН ЛИТЕРАТУРА» ПРЕДМЕТАН МЕТТИГ

«Ненан (нохчийн) меттан литература» предметан программа хIоттийна Федеральни пачхьалкхан дешаран стандартан коьртачу йукъарчу дешаран программы буха тIехь, иза лерина йу дешаран 134 сахьтана (10 кл. – 68 с., 11 кл. – 66 с.).

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МЕТТАН ЛИТЕРАТУРА» ПРЕДМЕТАН ЧУЛАЦАМ

Дешаран предметан чулацамо шена йукъалоцу литературин говзарийн а, цера авторийн а гайтар, иштта тематикин блокаш а: «XX-чу блешеран хьалхарчу эхан нохчийн литература», «XX-чу блешеран шолгIачу эхан нохчийн литература», «XXI-ра блешо долалучу муьран нохчийн литература», «Кхечу къаьмнийн литература».

ТЕМАТИКИН БЛОКАШ

10 КЛАСС

XX-чу блешеран хьалхарчу эхан нохчийн литература

Арсанов С-Б.А. «Маца девза доттагIалла» роман.

Мамакаев М.А. Стихотворенеш «Тулгаша а дубйцу», «Даймахке», «Зама», роман «Зеламха» (романан дакъош).

Гадаев М-С.Г. Стихотворенеш «Даймахке сатийсар», «Дай баьхна латта», «Генара кехат», «ЦIен-Берд».

Гайсултанов И.Э. Исторически повесть «Александр Чеченский».

Эдилов Х-М.Э. Поэма «Сийлаха».

XX-чу блешеран шолгIачу эхан нохчийн литература

Абдулаев Л.Ш. Стихотворенеш «Весет», «Диканиг хьахадан кхоьру со ...».

Яралиев Ю.С-И. Стихотворенеш «Гиллакх», «Лулахо, ладогIал цкъа...».

Бексултанов М.Э. Повесть «Дахаран хин генара бердаш».

Ахмадов М.М. Пьеса «Лаьмнел а лекха».

Эльсанов И.И. Повесть «ЦIегIачу декхнийн боьлак».

Бисултанов А.Д. Стихотворенеш «Нохчийчоь», «Нана».

XXI-ра блешо долалучу муьран нохчийн литература

Яшуркаев С.С-И. Стихотворенеш «Самах ду, гIенах ду», «Дагахьбалламаш, дагалецамаш».

Исмаилов А.Т. Стихотворенеш «ВогIура воккха стаг», «Кхийра кхаба».

Цуруев Шарипан дахар, кхолларалла. Стихотворенеш «Нохчийчоьне», «Йисалахь, Нохчийчоь».

11 КЛАСС

Довзийтар

XX -чу блешеран хьалхарчу эхехь нохчийн литература кхиаран башхаллаш.

XX -чу блешеран шолгIачу эхехь нохчийн литература кхиаран башхаллаш.

XXI -чу блешеран йуьххьехь нохчийн литература кхиар.

Литературин родаш. Исбаьхьаллин васт (художественный образ).

Сюжетах а, композициях а кхетамбалар. Драматурги.

XX-чу бешеран хьалхарчу эхехь нохчийн литература

Исаева Мареман дахар а, кхолларалла а. «Ирсан орам» романан дакъош.

Айдамиров Абузаран дахар а, кхолларалла а. «Йеха буйсанаш» романан дакъош.

Ахматова Раисин «Хуур дац, кхолламо хлун кечдо вайна...», «Даймахке», «Нене», «Сан йурт» стихоторенеш. «Дагалецамийн новкъа» – автобиографически поэма.

Сулейманов Ахьмадан «Берд», «Дог дохден це», «Ламанан хьостанаш», «Батто сагатдо» стихоторенеш.

XX-чу бешеран шолгачу эхехь нохчийн литература

Арсанукаев Шайхин «Весет», «Нагахь хьан гло оьшуш», «Гиний шуна?», «Дицдина илли», «Ненан мотт», «Нийсонна гимн» стихоторенеш. «Кхолламан сизаш» стихашкахь роман.

Рашидов Шаидан «Баланах дуьзна дог», «Пондар боьлху» стихоторен. «Аружа» – исторически хиллачийн буха тлехь йазийна поэма.

Гацаев Саьлидан «Йише Маржане», «Хабий хьуна, Фирдоуси», «Хатта хьайна Саадига», «Цкъа а дац ойла къуьйлуш», «Хийла нохчийн клант», «Блаьсте хир йу- блаьсте, блаьсте!..» стихоторенеш.

Ахмадов Мусан «Нохчийн махкахь, нохчийн маттахь» стихоторени. «Зингатиин барз ма бохабелахь» повесть.

Дикаев Мохьмадан «Нохчийн хлусам», «Стегаг це», «Суна лаьа» стихоторенеш

Бексултанов Мусан «лаьржа блаьрг», «Хьалхара парта», «Корталин Хантоти» дийцарш.

Шайхиев лалвадин «Стаг велча, йуьртахь зударий боьлху», «Аса а ма лайна» стихоторенеш. «Дерачу кхолламан кхиэл» – стихашца йазийна повесть.

Алиев Гапуран «Кьонахийн зама», «Хлун лозу хьан, Нохчийчоь?», «Кьонахе», «Дола» стихоторенеш.

XXI-чу бешеран хьалхарчу шерийн нохчийн литература

Ибрагимов Канта. Роман «Берийн дуьне».

Кхечу къаьмнийн литература

Александр Казбегин «Элиса» повесть

Кулиев Кайсын «Хиндолчунна аьлла байташ», «Тлуьначу лаьттан цинц къуьйлу» стихоторенеш.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МЕТТАН ЛИТЕРАТУРА» ПРЕДМЕТ КАРАЙЕРЗОРАН КХОЧУШДАН ЛОРУ ЖАМІАШ

Коьртачу школахь «Ненан (нохчийн) меттан литература» дешаран предмет ламор хьажийна ду дешархой роглера личностни а, метапредметни а, предметни жамлашка кхачарна.

ЛИЧНОСТНИ ЖАМІАШ

«Ненан (нохчийн) меттан литература» предметан белхан программин личностни жамлаш коьртачу йукьарчу дешаран тегланехь кхочушхуьлу дешаран а, кхетош-кхиоран а болх дешаран организацехь цхьаьна длабахьарца. Болх длабахьар кхочушдо Россин социокультурни а, синьобздангаллин а ламасталлин мехаллашца доглуш ма-хиллара. И мехаллаш йукьараллин бакьонаша къобаллийна тле а эцна, цара аьтто бо шен дуьне довзар а,

ша шен кхетош-кхиор а лакхадакхарехь.

«Ненан (нохчийн) меттан литература» предметан белхан программа карайерзоран личностни жамлаш коьртачу йукъарчу дешаран тегланехь декхарийлахь ду дешархошна, дикачу мехаллах пайда а оьцуш, куьйгалла а хилла длахитта, шайн гуллакхдарехь гулдина зераш шордан а, церап буха тлехь кхетош-кхиоран гуллакхдаран хьежамаш кхолла а, цу йукъахь кху декъахь а:

- **гражданалла кхетош-кхиоран:**

гражданинан декхарш а, цуьнан бакъонаш а кхочушйан кийча хилар, бакъонаш а, машар а, кхечу адаман законан бакъонаш ларар; доьзалан, йукъарчу коьртачу дешаран программаш кхочушйечу дешаран организацин, меттигерчу йукъараллин, хьомсарчу мехкан, пачхьалкхан дахарехь жигара дакъалацар; цхьана а кепара эсктремизм, дискриминаци тлецацар; адаман дахарехь тайп-тайпана социале институташа дlалоцучу меттигах кхеташ хилар; гражданинан коьртачу бакъонех, машарх, декхарх лаьцна хьежам хилар, социале норманаш а, личностни йукъаметтигаллин бакъонаш а йовзар; коррупцина дуьхьало йан кийча хилар; тайп-тайпана гуллакхдар нахаца цхьаьна дан хууш хилар, дешархой шаьш дечу урхаллахь дакъалаца кийча хилар, гуманитарни гуллакхаллахь (волонтералла, нахана го дар,) дакъа лоцуш хилар а.

- **патриотийн кхетош-кхиоран:**

дуккха а къаьмнаш долчу йукъараллахь Россин гражданин хилар дозалла хетар, ненан мотт lамор, Россин Федерацин а, шен къоман а, Россин къаьмнийн а истори, культура йовза лууш хилар, шен Даймехкан мехаллаш доккха хlума хеташ хилар: lилманан, искусствон, спортан, технологин, тlеман а, белхан а хьуьнарш мехала хетар; Россин символаш, пачхьалкхан деза денош, исторически а, lаламан тlаьхьалонаш, памятникаш, хьомечу пачхьалкхехь дехачу къаьмнийн ламасташ ларар, синьобздангаллин кхетош-кхиор: синмехаллаш харжа оьшучохь а, обздангалла харжа эшар нисделлачу хьолехь а нийса харжам бар, шен леларан нийса мах хадо хаар а, нехан леларан мах хадо хаар а, харц леларшна резацахилар; личность индивидаца а, йукъараллица а маьрша, жоьпалле хилар.

- **синьобздангаллин кхетош-кхиоран:**

искусствон башх-башха тайпанаш а, шен къоман а, кхечу къаьмнийн а ламасташна, кхоллараллина а битаме хилар, искусствон синхааме тlелаткъамах кхеташ хилар, исбаьхьа культура ладаме хетар, Даймехкан а, дуьнненан искусствон мехаллах кхеташ хилар, этносийн культурин ламасташ а, халкъан кхолларалла а маьlне хетар, тайп-тайпанчу искусствощкахь шен меттиг каро хьажар а.

- **физически кхетош-кхиоран, могошаллин культура а, синхаамийн хьал а кхиоран:**

дахаран мехаллах кхетар, шен могошалла ларйар, могошалла ларйеш дахар нисдар (пайде хlума йаар, гигиена ларйар, садаларан а, белхан а хенан раж ларйар, спорте лелаш йа физкультура йеш хилар); вуон хlуманаш лелор дитар (къаьркъа малар, наркотикаш лелор, тонка озар), иштта кхийолу дегlан а, синан а могошалла талхош йолу хlуманаш целелор; кхерамазаллин бакъонаш ларйар, иштта интернет-машанашкахь а кхерамазаллин бакъонаш ларйар, стресс хила тарлун хьелашна марзвалар, хийцалучу социале а, хаамийн а, lаламан а хьелашна а кийча хилар, иштта цу хьокъехь шен дахаран зерех пайда а оьцуш, кхин дlа а шен

лалашонашка длаэхар;

шена а, кхечарна а бехк билла сиха цавалар;

шен синхаамаш шагахь сацо хаар, кхечеран синхаамийн хьолах кхетар;

стаг глалат волуш хуьлуш хилар хаар а, шен глалаташ тлелаца хаар, уьш нисдан хьажар.

- **кьинхьегаме кхетош-кхиоран:**

хьалхахлиттийна декъарш кхочушдан лалашонца жигара дакъалацар (добзалехь, глалин, клоштан йукъардешаран дешаран организацехь), йукъараллин а, технологически а глуллакх а, болх а длаболо, длахлотто хаар, тайп-тайпана глуллакхаллин план хлотто а, иза кхочушйан а ламар, тайп-тайпана кьинхьегаман корматаллаш ламор, корматаллин йукъараллехь длатарвала, ваза.

- **экологин кхетош-кхиоран:**

йукъараллин а, лаламан а, лилманийн а хааршна тле а тевжаш, гонахьарчу лаламан хьокъехь хьалхах|уьтту хьесапаш кхочушдан, гонахьарчу лаламан пайдехь хин долу глуллакхаш дладахьа план хлоттор, экологин культурин тлегла лакхадаккхар, экологин клорггера проблемаш йовзар, уьш кхочушйан некъаш лахар, гонахьара ламам бехдийр долу белхашна дуьхьал жигара дакъалацар, лаламан, технологин, йукъараллин йукъарлехь зле латтош волу гражданинан маьлна довзар, экологин хьежамашна лерина глуллакхаллехь жигара дакъалацар.

- **лилманан мехаллех кхетам:**

вайзаманан лилманан системехь адам а, ламам а, йукъаралла а кхиар толлучу хьежамашна тле а тевжаш, адаман ламамца а, йукъараллица а йолу зленаш а, дуьне довзаран глирс санна меттан а, йешаран а культура карайерзор, талламаш бар ламар, талламийн зерийн ойлайар, талламаш ша а, коллективана а йукъахь длабахьар.

Йукъараллин а, лаламан а хийцалучу хьелашна дешархо марзварехь кхачойеш йолу личностни жамлаш:

доьшучара йукъараллин зераш карадерзор, шен хене хьаьжжана, йукъараллехь леларан бакъонаш, норманаш, йукъараллин дахаран кепаш, тобанашкахь, йукъараллашкахь а, цу хьокъехь добзалехь нийса леларан коьрта йукъараллин меттиг къасто хаар;

билгалдоцчу хьелашкахь, кхечеран зерашна, хааршна виллина хиларца доьшучаьргахь зле латторан хьуьнар хилар;

билгалдоцчу хьелашкахь, шен компетенцин тлегла лакхадаккхаран хьуьнар кхиор, ткъа иза кхочушдархьама практически глуллакхехула а, цуьнца цхьаьна кхечу адамашка а хьоьжуш ламар, церан керлачу хааршна тлехиар;

васташ билгалдахар а, уьш вовшахьэр, керла хаарш карадерзор, цуьнца цхьаьна идейн, кхетамийн формулировка йан хаар, объектех, хиламех гипотезаш кхолла хууш хилар, шен хаарийн дефицитех кхетар, шен компетенцин тлегла довзар, шен кхиаран план хлотто хаар;

коьртачу кхетамех, терминех, члаг|деллачу кхиаран концепцин декъехь болчу кхетамех оьшург къасто хаар;

лаламца, йукъараллин, экономикин йукъаметтиган анализ йар, и йукъаметтигаш

къастор;

гонахъарчу лаламан бечу тlелаткъамна чот а йеш, лалашонашна тlекхочуш а, декхарш кхочушдеш а, шен гlуллакхийн, белхийн мах хадо хаар;

дешархошкахь стрессийн ситуацешкахь боха ца боха ламор, хуьлучу хийцамийн а, церан тlаьхьенех нийса мах хадо ламор, стрессийн ситуацешна дуьхьало йан йезаш хилар, стрессийн ситуацин мах хадо хаар, йуьхъарлаьцна гlуллакхашна, хьелашка хьаьжжина, корректировка йан хаар, йуьхъарлаьцначу гlуллакхехь кхиамаш ца хилахь а, воха а ца вухуш, кийча хилар.

МЕТАПРЕДМЕТНИ ЖАМІАШ

Дешаран универсальни довзаран дараш карадерзор:

Коьрта маьlнийн дараш:

объектийн (хиламийн) билгалйолу билгалонаш lорайахар а, къастор а;

классификацин ладам боллу билгалонаш а билгалйаха, йечу анализан жамl даран а, дустаран а. критерешна а бух балo;

хьалха хlиттийнчу декхаршка хьаьжжана, къастайечу факташкахь хила догlурш а, бlостанехь дерг а билгалдаккха, тергоне эцнарш гайтийта а, хила догlурш а, бlостанехь дерг а lорадаккхаран критереш йало;

хьалхахlоттийнчу декхарна оьшучу хаамийн дефецитахь къастор;

хиламаш а, процессаш а ламорехь бахьанин-талламан уьйраш къастор, дедуктивни а, индуктивни а ойланехь сецначарах пайда а оьцуш жамl дар, аналогича догlуш ойланехь сецначун жамl дар, вовшашца уьйр йолчарах гипотезийн формулировка йар;

дешаран шардаран кхочушдан шен лаамехь некъ лахар (масех вариант вовшах йустар, уггаре гlолехь йерг харжархьама).

Бухера талламан дараш:

довзаран талламан гlирс санна хаттарех пайдаэцар;

догlуш доллу хаттарш хlиттор, шен лаамехь лoьхучу хаамашна жоп лахар;

шена хетачух лаьцна гипотезин формулировка йар, шен хетачун аргументаци йалор;

ша хlоттийнчу планаца талламан бар, чолхе йоцу эксперимент дlайахьар, талламан объектан башхаллаш билгалйахар, объектийн йукъара бахьанин-талламан уьйраш къастор

Таллам барехь (экспериментехь) схьахиллачу хаамийн бакъхиларх пайдэцаран мах хадор;

дlабаьхьначу талламийн хиллачу зерийн жамlийн ша формулировка йар, хиллачу жамlийн бакъхиларан мах хадоран гlирс бевзаш хилар;

процессаш, хиламаш, церан тlаьхьалонна хила тарлучу кхиаран прогноз йар, ишттачу а, царах терачу ситуацешкахь шен хетарг къасто, керлачу хьелашкахь а, контекстехь а церан кхиаран хетарг хьалха таттар;

Информацица болх бар:

хьалха хлїттийна дешаран декхарш а, тлейихкина критереш а кхочушйан хьостанашкара информаци, хаам лохуш тайп-тайпана некъех, глїрсех пайдаэца, харжа, анализ йан, системизаци йан, башх-башха информацийн тайпанийн, гайтаран кепийн интерпретаци йан,

цхьаьна йоглу аргументаш лаха (цхьа верси, идей бакъйеш йа харцйеш), шен лаамехь информаци длагайта йоглуш йоллу кеп харжа, чолхе йоцучу схемашца, диаграммашца, йа кхечу кепара графикца кхочушдечу шардаран иллюстраци йан;

хьехархоша къастийнчу критерешца, йа шен лаамца формулировка йина информаци тешаме хилар къасто;

информаци эвсаре дагахь латто а, системизаци йан а.

Дешаран универсале, коммунікативе дараи карадерзор:

Къамел дар: хетачух кхета а, хетачун формулировка йан, лалашоне а, къамел даран хьелашка хьаьжжана, эмоцеш гайтар, шена хетарг барта аларца а, йозанан текташкахь а длагайта, къамел даран невербале глїрсаш бовза, социале билгалонийн маьлнех кхетар, лотбаккхаме хьелаш кхуллу таронаш йовза, лотбаккхамаш кладбан, бартбан, кхечеран лалашонех кхеташ хила, шеца къамел дечуьнца ларам хила, озьдачу кепехь шена нийса цахетачун формулировка йар, къамел дечу йукъана доглуш долу хаттарш хлїттор, шен лаамехь къамел даран формат харжа, аудиторин башхалле хьаьжжана, къамелана презентаци йан, цуьнга хьаьжжана, барта а, йозанан а текстийн гайтаран материал хлїттор.

Шен лаамехь глїллакх дладахьар: билггал йолу проблема кхочушйеш болх ша беш а, йа тобанна йукъахь беш а, глїлехь долчух кхета а, пайдаэца а, хьалха хлїттийна лалашо кхочушйарехь тобанца кхочушйан йезаш хиларан бух бало, цхьаьна дечу глїллакхан лалашо тлїэца, и кхочушйан дараи тобанца билгалдаха, шайна йукъахь болх дласабекъа, бартбан, процесс а, жамлаш а дийцаре дан, масех адамна хетачун йукъара маьлна даккха, куьйгалла дан кийча хила, тлїдахкарш кхочушдан, муьтлахь хила, цхьаьна бечу белхан длахлїттаран план хлїтто, цу балха йукъахь хлїораннан меттиг къасто, белхан лалашонаш вовшашна йукъахь, хлїораннан тароне хьаьжжана, дласайекъа, тобанан декъашхошца белхан лалашонаш йийцаре йан, шен белхан дакъа кхочушдан, ша биначу белхан мехалла къасто, белхан йуьхьца кхочушхилла долу жамл дуста, белхан жобпалле дакъа схьаэца, тобанна хьалха жоп дала кийча хила.

Дешаран универсале, регулятиве дараи карадерзор:

Ша шен къепе хлїттор: дахаран а, дешаран а хьелашкахь нислун проблемаш къасто, сацам тлїлоцуш тайп-тайпана некъаш билгалбаха, шардар кхочушдан шен лаамехь алгоритм харжа, дешаран шардар кхочушдан некъ харжа, ша кхийдайечу вариантшна аргументацеш йало, ламочу объектх хийначу керлачу хаарийн хьесап а деш, кхийдайечу алгоритмана корректировка йан, харжам бан, бинчу сацамна жобпалле хила.

Ша шен терго латтор: ша шена терго латторан некъаш карадерзо, ша шена мотиваци йан, хьолана боглуш боллу мах хадо, хьал хийца план кховдо, дешаран шардар кхочушдеш, халонийн контекст лара а, халонашна сема хила, хийцалучу хьелашка хьаьжжана, шен

сацамна адаптаци йан, кхочушхиллачу (кхочуш ца хиллачу) жамIийн бахьанаш кхето хаа, хиллачу зерийн мах хадо, хиллачу хьолахь пайде дерг къасто, керлачу хьелашка хьаьжжана, гIуллакхаллин йукъа коррективаш йало, гIалаташ къасто, Iалашонан а, хьолан а жамIца богIу мах хадо.

Эмоциале интеллект: шен а, кхечеран а эмоцеш къасто а, йийца а, царна урхалла дан, эмоцеш билгалйаха, эмоцеш хиларан бахьанин анализ йан, ша кхечу стеган метта хIотто, кхечун бахьанех, Iалашонах кхета, эмоцеш гайтаран некъан урхалла дан.

Шех а, кхечарах а кхетар: кхечу стагах кхета, цуьнан хетачун ойла йан, гIалат вала / йала шен бакъо хила, изза бакъо кхечун йуйла хаа, ша долу хIума тергонехь латто йиш йоций хаа.

ПРЕДМЕТАН ЖАМIАШ

«Ненан меттан (нохчийн) литература» предметехула йолчу белхан программа карайерзоран предметан жамIаша гайта деза:

1) кхин дIа шен кхиарехь ненан меттан литература йешаран а, Iаморан а ладамаллех кхетар; хIокху дуьнен чохь ша вовзаран а, дуьнедовзаран а гIирс санна систематически йешар оьшуш хиларан хьашташ кхоллар, адаман а, йукъараллин а йукъаметтиг тайар, массо а агIор диалог йар;

2) ненан меттан литература халкъан къоман-культурин коьрта мехаллех цхьа мехалла хиларх, дахар довзаран шатайпа некъ хиларх кхетар;

3) культурин самоидентификаци латтор, шен къоман культурин тоьлла говзарш Iаморан буха тIехь ненан мотт Iаморан коммуникативни-эстетикин таронех кхетар;

4) шена хетарг аргументашца дIаала а, говзачу дашца барта а, тайп-тайпанчу жанрашкахь йозанца а, оьздангаллех вуьззина квалифицированни дешархо кхиор, цуьнгахь, хIуманан хьесап доккхуш, къамел дан Iамор, йешнарг йийцаре йечохь дакъалацар, шен йешаран мукъачу хенан план хIоттор;

5) тайп-тайпана этнокультурин ламасташ гойтуьйту литературин исбаьхьаллин говзарех кхетар Iамо кхиор;

6) Iилманан а, гIуллакхан а, публицистикин а литературех исбаьхьаллин литературин башхаллаш къасто Iамар, йешначун критически мах хадо а, анализ йан а говзалла кхоллар, литературин говзарехь гайтинчу дахаран исбаьхьаллин дуьненах кхетар;

ЖамI: доьшуш верг кхета йешаран маьIналлех а, ладамаллех а, йешарна а марзло, тайп-тайпана говзарш йешаран зедалар хуьлу.

Нохчийн литература халкъан къоман-культурин коьрта мехаллех цхьа мехалла хиларх, дахар довзаран шатайпа некъ хиларх кхетар.

ЖамI: доьшуш верг кхеташ хуьлу нохчийн литературехь къаьста нохчийн къоман менталитет, цуьнан истори, дуьненах кхетар, литературо адаман дахаран оьшу коьрта маьIнаш довзуьйтий а.

Нохчийн фольклоран а, кхечу халкъийн фольклоран а, XX бIешаран нохчийн йаздархойн, XXI бIешаран йуьххьерчу йаздархойн литературин а, Россин халкъийн литературин а Iамийнчу говзарийн коьртачу проблемах кхетар, литературин вастех кхетар, эстетически хьежам кхоллар, литературин исбаьхьаллин васташ кхуллуш долчу меттан гайтаран гIирсаш бевзаш хилар, оьздангаллехь ша къастор, Россин халкъан культурин

говзари́йн а, нохчийн халкъан культу́рин а, дуьненан кхечу къаьмнийн, дуьненан культу́рин а говзарш Iаморехь нохчийн меттан таронаш кIезиг цахиларх кхетар а.

ЖамI: адамийн йукъара проблемаш йовзарехь зедалар хуьлу доьшуш волчунна, нохчийн литерату́рин меттан таронех пайдаоьцуш, и проблемаш йийца а Iема.

Литерату́рин говзаршна анализ йан хаар, уьш муьлхачу жанрийн тайпанех йу къасто хаар, литерату́рин говзаран теманах а, идейх а, гIиллакхе пафосах кхета а, кхолла а, турпалхойн амалш билгалйаха, цхьана йа масех говзари́йн турпалш вовшашца дуьхьалхIотто, тексташна йукъара цитатех а, нохчийн меттан суртхIотторан гIирсех а пайдаоьцуш, прозийн говзари́йн йа церан дакъош схьадийца хаар, ладоьгIначу а, йешначу а текстех лаьцначу хаттаршна жоп далар, тайп-тайпанчу аларийн барта монолог йан, диалог дIайахьа, нохчийн литерату́рин шена хета маххадор, шена хетарг аргументашца дIаала а, говзачу дашца барта а, тайп-тайпанчу жанрашкахь йозанца а, оздангаллех вуьззина квалифицированни дешархо кхиор, цуьнгахь, хIуманан хьесап доккхуш, къамел дан Iамор, йешнарг йийцаре йечохь дакъалацар, шен йешаран мукъачу хенан план хIоттор;

ЖамI: доьшуш волчунна карадоьрзу литерату́рин говзари́йн анализ йар а, интерпретаци йар а, къамелаца и дIахIотто а, шена хетачунна аргументаци йан а, шениг чекхдаккха хаа а, ша йеша леринчу литерату́рин го къасто а.

Тайп-тайпана этнокульту́рин ламасташ гойтуьйту литерату́рин исбаьхьаллин говзарех кхета Iамор кхиор; литерату́рин говзари́йн эпохаца йолчу зIенех кхетар, цо шена чукъуьйлу оздангаллин мехаллаш билгалйахар, нохчийн а, оьрсийн а литерату́рин, культу́рин синъоздангаллин мехаллашна тIаьхьа вазар/йазар а, Iамийнчу литерату́рин говзаршна шениг (цкъацкъа) интерпретаци йар.

ЖамI: доьшуш верг Iема нохчийн литерату́рин а, нохчийн матте гочийнчу а говзарех кхета.

Тайп-тайпана литерату́рин жанрийн говзарш барта схьайийцарх кхетар а, Iамийнчу говзари́йн тематикаца йоьзна сочиненеш, изложенеш йазйар а, кхоллараллин цIера белхаш йаздар а, литерату́рин а, культу́рин а теманашна рефераташ йазйар, говзаршкахь сюжетан элементаш, композици, исбаьхьаллин васташ кхуллуш долчу меттан гайтаран гIирсаш къастор а, говзаран идейн-исбаьхьаллин чулацам белларехь долчу церан маьIнех кхетар (филологин агIонгахьара анализ йаран элементаш), литерату́рин говзаран анализ йарехь литературоведчески терминологи йевзаш хилар, авторан позицех кхетар, Iилманан а, гIуллакхан а, публицистикин а литературех исбаьхьаллин литерату́рин башхаллаш къасто Iамар, йешначун критически мах хадо а, анализ йан а говзалла кхоллар, литерату́рин говзарехь гайтина дахаран исбаьхьаллин дуьненах кхетар.

ЖамI: доьшуш волчо карадерзадо, маьIна а доккхуш, диканиг къастош, йешар, текстах кхета, кхечу тайпанийн текстех къасто Iема, интеллектуальни ойла йарца йешаран хьокъехь хиллачу дуьххьарлера синхаамашка йухахьажар.

ПРЕДМЕТАН ЖАМИАШ

10 КЛАСС

• Россин кхидолчу къаьмнийн культу́решца йолчу диалоган контекстехь нохчийн къоман оздангаллин мах хадо таро лун нохчийн халкъан а, литерату́рин а туьйранийн, кицанийн проблематика билгалйаккхар, говзаршкахь Даймакках а, Iаламах а лаьцна чукъуьйлу ойланехь нохчийн къоман культу́рин а, оздангаллин а коьртачу мехаллех кхетар.

• нохчийн къоман амалх, «йахь», «сий», «Даймохк безар», «баккхийнаш ларар», царах терра долу нохчийн къоман гIиллакх-оздангаллин координатех долу кхийолчу мехаллех а, нохчийн меттан а, ненан меттан къамелан хазнех йуьхьанцара кхетам хила,

- проектни-талламан гІуллакхалла дІадахъа говзалла хила, цуьнан жамІаш дІадовзийта а, тайп-тайпана информацийн хьостанащца болх бан коьрта хаарш хила а, царна презентаци йан говзалла хила а.

- нохчийн къоман амалх, «йахъ», «сий», «Даймохк безар», «бакхийнаш ларар», царах терра долу нохчийн къоман гІиллакх-оьздангаллин координатех долу кхийолчу мехаллех а, нохчийн меттан а, ненан меттан къамелан хазнех йуьхьанцара кхетам хила.

11 КЛАСС

- Даймакх а, нохчийн доьзалх а лаьцначу говзаршкахь Россин къаьмнийн културийн контексташкахь нохчийн литературин меттиг къасто хууш хила.

- кховдайечу плана буха тІехь фольклоран а, литературин а текстан маьІнин анализ йан хаарш хила, исбаьхьаллин текст йешархочунна, вайзаманхочунна авторо беш кхайкхам санна лара, турпалхойн васташ дустаран форматехь историко-културин комментарий а, шен тексташ а кхолла, проблемин хаттаршна жобпаш дала, хьехархочун куьйгаллица исбаьхьаллин искусствон говзарш кхечу искусствон говзаршна дуьхьалхІитто а, шен пайдехь хин йолу говзарш харжа Іама.

- Даймакх а, нохчийн доьзалх а лаьцначу говзаршкахь Россин къаьмнийн културийн контексташкахь нохчийн литературин меттиг къасто хууш хила.

- нохчийн халкъан оьздангаллин мах хадо таро лун тайп-тайпана жанрийн говзарийн проблематика а, оьздангаллин шатайпа башхалла билгалйаккха, Даймехкан Іаламах а, Даймакх а лаьцначу говзаршкахь нохчийн къоман синкхетаман коьрта културин а, оьздангаллин а мехаллаш йовзар.

- исбаьхьаллин говзаран кепан а, чулацаман цхьаалла ойла йеш тІеэцар, шен йешархочун ассоциацийн тІегІа дІахІоттор, исбаьхьаллин текстан эстетически анализ йан хаарш хила, исбаьхьаллин текст йаьржина историко-културин комментарий а, тайп-тайпанчу форматехь йаран форматехь шен тексташ а кхолла, исбаьхьаллин искусствон говзарш дуьхьалхІитто а, ша а шен цІахь йеша говзарийн гуо кхолла а, исбаьхьаллин литература йешаран перспективе йолу Іалашо къасто а;

- проектни-талламан гІуллакхалла кхочушдан, цуьнан жамІаш дІадовзийта а, тайп-тайпана информацийн хьостанащца болха бан коьрта хаарш хила а, царна презентаци йан говзалла хила а.

НОХЧИЙН ЛИТЕРАТУРИН ТЕМАТИКИН ПЛАНИРОВАН

10 КЛАСС (68 сахьт)

Ротлалла	Программин дакъойн а, темийн а цлэраш	Сахьтийн барам			Электронни дешаран ресурс
		Декъан сахьташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
Дакъа 1. XX-чу блешеран хьалхарчу эхан нохчийн литература					
1.1	Арсанов С-Б.А. «Маца девза доттаг'лалла» роман. Романехь кьинхьегамхойн васташ кхолларан башхаллаш. Арсби а, цуьнан накъостий а: Джо, Таташ, Джабраил. Бено. Цуьнан г'иллакх-оьздангалла кхиаран хьелаш. Романехь зударийн васташ. Романехь къаьмнашна йукъара доттаг'лаллин тема гайтаран башхаллаш	6	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
1.2	Мамакаев М.А. Стихотворенеш «Тулгаша а дуьйцу», «Даймахке», «Зама», роман «Зеламха» (романан дакъош). Мамакаев Мохьмадан дахаран, кхоллараллин некъ. Мамакаев Мохьмадан поэзехь Даймехкан тема. Стеган парг'лато, сий цуьнан Даймахкаца йолчу йукъаметтигех доьзна хилар. Поэтан лирически турпалхочо дахарх, заманах йо ойланаш. Мамакаев Мохьмадан лирикехь поэтан, поэзин тема. «Зеламха» роман. Роман исторически бакъдолчийн буха тлехь йазйина хилар. Зеламхех обарг винарг-цу хенахьлера социально-политически дахар. Йаздархочун шен турпахочуьнга болу хьежамаш. Турпалхойн васташ кхолларехь, дахаран исбаьхьаллин сурт х'отторехь йаздархочун корматалла.	9	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	Нохчийн литературехь Мамакаев Мохьмадан кхоллараллин мехалла				
1.3	<p>Гадаев М-С.Г. Стихотворенеш «Даймахке сатийсар», «Дай баьхна латта», «Генара кехат», «Цен-Берд».</p> <p>Гадаев Мохьмадан кхолларалла. Цуьнан поэзехь дуьненах, дахарх, Iаламах йолу ойланаш. Лирически турпалхочун озьдангалла.</p> <p>Поэтан лирикехь безаман тема.</p> <p>Гадаев Мохьмадан поэзин исбаьхьаллин басарш, шатайпанан аьхналла.</p> <p>Нохчийн литературехь Гадаев Мохьмадан кхоллараллин мехалла</p>	6	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
1.4	<p>Гайсултанов I.Э. Исторически повесть «Александр Чеченский».</p> <p>Гайсултанов Iумаран дахар а, кхолларалла а. Цуьнан повестийн, дийцарийн проблематика. Вайн заманан кегийрхой гIиллакх-озьдангаллица кхиоран проблемаш хIитторан башхаллаш.</p> <p>Исторически повесть «Александр Чеченский». Нохчийн кIентан кхоллам повесть тIехь гайтаран башхаллаш. Инарла-майор Александр Чеченский – 1812 шеран тIеман гоьваьлла турпалхо. Алссам исторически гIуллакхаш чулоцучу повестан хиламашкахула коьрта турпалхочун дахар, цуьнан амал кхиаран хьелаш исбаьхьаллица довзийтаран башхаллаш.</p> <p>Повестан композици, исбаьхьаллин гIирсаш.</p> <p>Нохчийн проза кхиарехь, берашна, кхиазхошна йолу литература кхолларехь Гайсултанов Iумаран произведенийн маъIна</p>	7	1	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
1.5	<p>Эдилов Х-М.Э. Поэма «Сийлаха».</p> <p>Эдилов Хас-Мохьмадан дахар а, кхолларалла а. Поэтан кхоллараллин шуьйра проблематика. Даймехкан, маршонан теманаш. Къинхьегаман стаг ларар.</p> <p>Лирически турпалхочун адамашка йолу къинхетаме дог-ойла.</p> <p>«Сийлаха» поэми тIехь адаман дахар, ирс йукъараллехь кхоллалучу хьолех дозаделла хилар чIагIдар. ИбрахIиман озьда безам, цуьнан деган, ойланийн комаьршо. Эдалхин озьда йоцу ойланаш а, гIуллакхаш а. Сийлахас ца ларбина шен мерза безам, цуьнан доьхна дахар, цунах даьлла зулам.</p> <p>Поэми тIехь суртхIотторан, васт кхолларан поэтически гIирсаш.</p> <p>Эдилов Хас-Мохьмадан кхоллараллин башхаллаш</p>	6	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

Дерриг:		34	1	3	
Дакъа 2. XX-чу бешеран шолгачу эхан нохчийн литература					
2.1	<p>Абдулаев Л.Ш. Стихотворенеш «Весет», «Диканиг хьахадан кхоьру со ...».</p> <p>Абдулаев Лечин лирика. Поэтан стихийн коьрта проблематика а. философски чулацам а. Лирически турпалхочун амалшкахь нохчийн къоман гИллакх-обздангалла. Поэтан стихан шатайпаналла.</p> <p>Яралиев Ю.С-И. Стихотворенеш «Гиллакх», «Лулахо, ладогIал цкъа...».</p> <p>Яралиев Юсупан поэзин проблематика, коьрта башхаллаш. Лирически турпалхочун ойланаш, синхаамаш.</p> <p>Стихотворенеш мукъаме хилар, цуьнан стихаш эшаршка йерзор. Яралиев Юсупан стихашкахь поэтически сурт кхолларан башхаллаш</p>	4	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.2	<p>Бексултанов М.Э. Повесть «Дахаран хин генара бердаш». Бексултанов Мусан кхолларалла.</p> <p>Цуьнан прозехь дахар шатайпанчу исбаьхьаллин хотIехь гайтар. Йаздархочо кега-мерса долчу хIумнашкахула, царах чекххьежарца дахаран чолхе, шайн кIорггера маьIна долу гIуллакхаш, хьелаш къастор.</p> <p>Къоман хиндерг халкъан ламасташ, гИллакх-обздангалла ларйарца дозаделла хилар произведенешкахь чIагIдар. Турпалхойн амалш гайтаран, церан васташ кхолларан башхаллаш.</p> <p>Йаздархочун кхоллараллин маьIна, исбаьхьаллин башхаллаш. Халкъан барта кхоллараллица уьйр хилар</p>	4	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.3	<p>Ахмадов М.М. Пьеса «Лаьмнел а лекха». Ахмадов Мусан произведенийн коьрта проблемаш, теманаш, турпалхой.</p> <p>Ахмадов Мусан кхоллараллин обзор: бешерашкара схьадогIу къоман обздангаллин ламасташ хIинцалерчу заманан лехамашца къовсаме довлар, чолхечу дахаран галморзахаллаш адам эхь-бехках йухадалар, гИллакх лахдалар, халкъан ламасташка лерам бацар къомана бохаме хилар; обздангаллех ца вухуш, гИллакх лардеш дахаран халонех чекхвалар.</p> <p>Ахмадов Мусан поэзин, прозин исбаьхьаллин башхаллаш</p>	4	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.4	Эльсанов И.И. Повесть «ЦегIачу декхнийн боьлак».	4	0	0	https://desharkho.ru/

	Эльсанов Исламан произведенешкахъ хІинцалерчу дахаран сурташ, адамиин кхолламаш. Турпалхойн амалш гайтаран башхаллаш. «ЦегІачу декхнийн боьлак» – исторически повесть. Нохчийн халкъо XIX бешарахъ шен паргІатонехъа латтийн кыйсам. Повесть тІехъ Шемалан боламах дозаделла долу исторически хьелаш бакъдолчуьнца нийсадогІуш гайтар. Шемала хьафий а волу Исхьакъ вейтар. Машарехъа болу къоман лаам. БойсагІар а, Телхаг а. «ХІинца бен садаьржаш дацара», «ГовгІа», «Йоккха стаг», «Мехк-Кхел»				http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.5	Бисултанов А.Д. Стихотворенеш «Нохчийчоь», «Нана». Бисултанов Аптин поэзин башхаллаш. Поэтан лирически турпалхочун шен Даймахке, халкъе, болу безам. Йахъ йолу кІант кхийначу ненан сийдар. Граждански лирикин исбаьхьалла. Бисултанов Аптин поэзин исбаьхьаллин хатІ	2	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		18	0	2	
Дакъа 3. XXI-ра бешо долалучу муьран нохчийн литература					
3.1	Яшуркаев С.С-І. Стихотворенеш «Самах ду, гІенах ду», «Дагахьбалламаш, дагалецамаш». Даймахках къастарх болу цкъа а чекхбер боцу сингаттам поэтана тІех Іаьткъина хилар. Даймахках къаьстина волу лирически турпалхо цхьалха хилар гайтар. Нохчичунна Іаламат мехала долу, цо лардан хьакъдолу гІиллакх хьахадар. Лирически турпалхо шен ойланашца дай баьхначу махка цІаверзар. Нохчийн хІусамехъ кхерч бовха латтош йерг, хьаша-да марзонца тІеобцуш йерг нана хилар чІагІдар. Дерриг а доьзалан ирс поэтана ненан вастехъ гар. Поэто шен хьакъболчу сардамца тІеман маххадор	2	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
3.2	Исмаилов А.Т. Стихотворенеш «ВогІура воккха стаг», «Кхийра кхаба». Говзарехъ жимачу стага воккхачуьнца хІотто деза гІиллакх а, воккхачо жимачуьнца лело деза гІиллакхаш а билгалдовлар. ХІора а воккха стаг жимачун дола дан, хьехар дан, цунна гІиллакхаш хьеха декхарийлахъ хилар. Нохчийн гІиллакх-оьздангаллин культурехъ воккхачун сий-ларам баро йоккха меттиг дІалоцуш хилар. Лирически турпалхочун дахар цІена, даьсса хилар, цо шовданан хица (дикачу гІуллакхашца) шен дахар хьаладуза дезаш хилар.	2	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	Автора дахаран некъ атта цахилар, иза чунехъа боьдуш цахилар, иза локхалле боьдуш хилар билгалдаккхар. Жималлехъ дикачу дас-нанас хъехаршца, шайн масалшца кхиош долу бер, шовданан хих йуьзна кхаба санна, сирлачу ойланех, къинхетамах дуьзна хилар произведенехъ чӀагӀдар				
3.3	Цуруев Шарипан дахар, кхолларалла. Стихотворенеш «Нохчийчоьне», «Йисалахъ, Нохчийчоь». Поэтан лирически турпалхочун шен Даймахке болу йистйоцу безам. Шен махкахъ, мухха а хилла а, къомана пайдехъа хилчхъана, тоам беш хилар. Поэто шен байташкахъ Нохчийчоьнан, нохчийн къоман дахар муьлххачу а цхъана стеган дахарал деза хилар чӀагӀдар. Мехкан а, къоман а са, цуьнан мотт, гӀиллакх-обздангалла хилар поэто коьрта ларар	3	1	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		7	1	0	
3.4	Классал арахъара дешар	2	0	0	
Дакъа 4. ЖамӀдаран таллар					
4.1	Сочинени	2			
4.2	Контролни болх /Тестиновани/	2			
4.3	Шеран стандартизироваьни контролни болх	1			
Дерриг:		5			
Програьмица сахътийн барам		68			

НОХЧИЙН ЛИТЕРАТУРИН ТЕМАТИКИН ПЛАНИРОВАНИ

11 КЛАСС (66 сахьт)

Роглалла	Программин дакъойн а, темийн а цлeраш	Сахьтийн барам			Электронни дешаран ресурс
		Деъан сахьташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
Дакъа 1. Довзийтар					
1.1.	XX -чу блешеран хьалхарчу эхехь нохчийн литература кхиаран башхаллаш. XX -чу блешеран шолгlачу эхехь нохчийн литература кхиаран башхаллаш. XXI -чу блешеран йуьххьехь нохчийн литература кхиар. Литературин родаш. Исбаьхьаллин васт (художественный образ). Сюжетах а, композицих а кхетамбалар. Драматурги	4	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		4	0	0	
Дакъа 2. XX-чу блешеран хьалхарчу эхехь нохчийн литература					
2.1.	Исаева Мареман дахар а, кхолларалла а. «Ирсан орам» романан дакъош а доьшуш, текста тlехь болх бар. Сийлахь-боккха Даймехкан тlеман хенахь кьинхетаман коллективо тылехь бен болх гайтаран башхаллаш. Акаев Руслан а Васса а. Анна Васильевна а, кегийрхой а. Исаева Мареман кхоллараллин мехалла. Драматически кьовсамах кхетамбалар. Драма. Комеди	4	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

2.2	Айдамиров Абузаран дахар а, кхолларалла а. «Йеха буйсанаш» романаң дакъош. Машаре шолгла шо. Салтичун кхоллам. Сацам. Вежарий. Дакъош довзийтар. Исторически романах болу кхетам кларгбар. Ромаң болу кхетам кларгбар. Повесть. Дийцар. Очерк. Рецензи	6	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.3	Ахматова Раисин дахар а, кхолларалла а. «Хуур даң, кхолламо хлун кечдо вайна...», «Даймахке», «Нене», «Сан йурт» стихотворенеш. «Дагалецамийн новкъа» – автобиографически поэма. Цуьнан турпалхочун кхоллам Даймехкан, халкъан кхолламах къасталур боцуш бозабелла хилар. «Дагалецамийн новкъа» – автобиографически поэма. Поэмин тлехъ къинхъегаман, безаман теманаң цхъаьнайоглуш къастор. Лиро-эпический жанраң кхетам балар Сулейманов Ахмадан дахар а, кхолларалла а. Поэтан лирикехъ къонахаллин, оьздангаллин тема. «Берд», «Дог дохден це», «Ламанаң хьостанаң», «Батто сагатдо» стихотворенеш. Лирикех, лирически турпалхочух кхетамбалар. Поэтически маттаң кхетамбалар	8	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		18	0	1	
Дакъа 3. XX-чу бешеран шолглачу эхехъ нохчийн литература					
3.1	Арсанукаев Шайхин дахар а, кхолларалла а. Кларггера кхетам, оьзда лаамаш болу поэтан лирически турпалхо. «Весет», «Нагахъ хьан гла оьшуш» стихотворенеш. Цо дуьненаң, дахарх йо ойланаң, адаман ирсехъа къийсам латто иза кийча хилар. «Нийсонна гимн» стихотворени. Поэтан говзаршкахъ Даймехкан исбаьхъа суьрташ, лаламан аьрха хазалла, ненан меттан беркат. «Гиний шуна?» стихотворени. «Дицдина илли», «Ненан мотт» стихотворенеш. «Кхолламан сизаш» стихашкахъ роман. Даймехкан тламехъ бляьхоша турпалаллица Даймохк мостагичух лалашбар романехъ гайтаран башхаллаш. «Кхолламан сизаш» стихашкахъ роман. Романехъ тлеман а, тылан а суьрташ. Поэтически маттаң кхетам балар	6	1	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
3.2	Рашидов Шаидан поэтически кхолларалла. Лирически турпалхочу халкъаң, махках йолу ойланаң. «Баланаң дуьзна дог», «Пондар боьлху» стихотворенеш.	5	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/

	«Аружа» – исторически хиллачийн буха тлехь йазийна поэма. Махках даьккхинчу халкъо лайна баланах, халонах гайтаран башхаллаш. «Аружа» – исторически хиллачийн буха тлехь йазийна поэма. Лирически турпалхочун халкъах, махках йолу ойланаш. Стихаш кхолларан кепаш				https://ps95.ru/dikdosham/ru/
3.3	Гацаев Саьидан поэтически кхолларалла. Лирически турпалхочо заманех, дахарх йеш йолу ойланаш. «Йише Маржане», «Хаьий хьуна, Фирдоуси», «Хатта хьайна Саадига», «Цкъа а дац оила къуьйлуш», «Хийла нохчийн клант», «Блаьсте хир йу– блаьсте, блаьсте!..» стихотворенеш. Ахмадов Мусан прозаически кхолларалла. «Нохчийн махкахь, нохчийн маттахь» стихотворени. «Зингатиин барз ма бохабеллахь» повесть	7	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
3.4	Дикаев Мохьмадан дахар а, кхолларалла а. Поэтан шен Даймахках, ша схьаваьллачу халкъах дозалла даран оила, патриотически синхаамаш, къоман хиндерг ирсе хила лаар – цуьнан кхоллараллин коьрта чулацам. «Нохчийн хлусам» стихотворени. «Стегаг цле» стихотворени. Дикаев Мохьмадан поэзехь йахь, къоман оздангалла гайтаран башхаллаш. Цуьнан поэтически хатI. «Суна лаба» стихотворени. Стихаш кхолларан кепаш. Эпитетах кхетам балар. Бексултанов Мусан прозаически кхолларалла. Къоман хиндерг халкъан ламасташ, гиллакх-оздангалла ларйарца дозаделла хилар говзаршкахь чIагIдар. «Iаьржа бIаьрг», «Хьалхара парта» дийцарш. Турпалхойн амалш гайтаран, церан васташ колларан башхаллаш. «Корталин Хантоти» дийцар. Халкъан барта кхоллараллица уьйр хилар	6	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
3.5	Шайхиев Iалвадин поэтически кхолларалла. Шайхиев Iалвадин стихашкахь поэтически сурт кхолларан башхаллаш. «Стаг велча, йуьртахь зударий боьлху», «Аса а ма лайна» стихотворенеш. «Дерачу кхолламан кхиэл» – стихашца йазийна повесть. Къоман гиллакхаш а, озда безам а гайтар. «Дерачу кхолламан кхиэл» – стихашца йазийна повесть. Повестан маьIна а, исбаьхьаллин къастамаш а	4	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
3.6	Алиев Гапуран дахар а, кхолларалла. «Къонахийн зама», «ХIун лозу хьан, Нохчийчов?», «Къонахе», «ДоIа» стихотворенеш	3	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/

3.7	Классал арахъара дешар	2	0	0	
Дерриг:		33	1	3	
Дакъа 4. XXI-чу блешеран хьалхарчу шерийн нохчийн литература					
4.1	Ибрагимов Канта. Роман «Берийн дуьне». Тема а, проблематика а, исбаьхьаллин башхаллаш.	2	1	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		2	1	0	
Дакъа 5. Кхечу къаьмнийн литература					
5.1	Александр Казбегин Гуьржийн йаздархочун кхоллараллех хаамаш. «Элиса» повестан коьрта чулацам. Элисин, Чербижан, Анзоран, Важийан васташ. Кулиев Кайсын «Хиндолчунна аьлла байташ» стихотворени. Кулиев Кайсын «Тлуьначу лаьттан цинц къуьйлу» стихотворени	3	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		3	0	0	
Дакъа 6. Жамлдаран таллар					
6.1	Сочинени	2			
6.2	Контрольни болх /Тестиовани/	2			
6.3	Шеран стандартизироваьни контрольни болх	1			
Дерриг:		5			
Программица сахьтийн барам		66			

НОХЧИЙН ЛИТЕРАТУРИН ПОУРОЧНИ ПЛАНИРОВАНИ

10 класс

Ротлалла	Урокан тема	Сахьтийн барам			Терахь	Электронни дешаран ресурс
		Сахьт	Талла ман белхаш	Кхоллараллин белхаш		
Довзийтар (1 с.)						
1	Нохчийн меттан дешан мах	1	0	0		
XX бешеран хьалхарчу эхан литература (28 с. + 2 с.)						
2	Арсанов Саьид-Бейн дахар, кхолларалла	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
3	«Маца девза доттагалла» романа дакъош дешар, дийцаре дар	1	0	0		www.urok95.ru .
4	«Маца девза доттагалла» романехь Арсбин васт	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
5	«Маца девза доттагалла» романехь г1иллакх-обздангалла гайтар	1	0	0		https://desharkho.ru /
6	«Маца девза доттагалла» романехь къаьмнашна йукъара доттагаллин тема гайтаран башхаллаш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
7	Мамакаев Мохьмадан дахар, кхолларалла	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/ https://desharkho.ru /
8	«Тулгаша а дуйцу» стихотворени. Мамакаев М. поэзехь Даймехкан тема	1	0	0		www.urok95.ru . http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
9	«Даймахке» стихотворени. Стеган парг1ато, сий цуьнан Даймахкаца йолчу йукъаметтигех доьзна хилар	1	0	0		www.urok95.ru .
10	«Зама» стихотворени. Поэтан лирически турпалхочо дахарх, заманах йо ойланаш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
11	«Зеламха» романа дакъош дешар, чулацам бийцаре бар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/

12	«Зеламха» роман. Гушмузакъан доьзалехъ бохам	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
13	«Зеламха» романа турпалхочун Зеламхин васт	1	0	0		www.urok95.ru .
14	«Зеламха» романехъ зударийн васташ	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
15	Мамакаев Мохьмадан «Зеламха» романа буха тӀехъ сочинени	1	0	1		ps95.ru/dikdosham/
16	Нохчийн литературехъ Мамакаев Мохьмадан кхоллараллин мехалла	1	0	0		www.urok95.ru . http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
17	Гадаев Мохьмад-Салахъан дахар, кхолларалла	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
18	«Даймахке сатийсар» стихотворени. Цуьнан поэзехъ дуьненах, дахарх, Ӏаламах йолу ойланаш.	1	0	0		https://desharkho.ru /
19	«Дай баьхна латта» стихотворени маӀна а, исбаьхьаллин шатайпаналла а	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
20	«Генара кехат» стихотворени. Поэтан лирикехъ безаман тема	1	0	0		www.urok95.ru .
21	«ЦӀен-Берд» стихотворени. Лирически турпалхочун Ӏьздангалла	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
22	Нохчийн литературехъ Гадаев Мохьмад-Салахъан кхоллараллин мехалла	1	0	0		https://desharkho.ru /
23	<i>Классал араьара дешар.</i> Гадаев Мохьмад-Салахъан «Дарта» стихотворени	1	0	0		https://desharkho.ru /
24	Гайсултанов Ӏумаран дахар, кхолларалла	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
25	«Александр Чеченский» повестан дакъош дешар, чулацам бийцаре бар	1	0	0		https://desharkho.ru /
26	«Александр Чеченский» повесть. Нохчийн кӀентан кхоллам гайтаран башхаллаш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/

27	«Александр Чеченский» повесть. Кегий йийсарш	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
28	«Александр Чеченский» повесть. Вина йурт	1	0	0		https://desharkho.ru/
29	Эхашеран талламан болх	1	1	0		ps95.ru/dikdosham/
30	«Александр Чеченский» повесть. А.Чеченскийн дахаран тӀаьххӀара шераш	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
31	Нохчийн литературехь Гайсултанов Ӏумаран кхоллараллин мехалла	1	0	0		www.urok95.ru. http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
XX-чу блешеран шолгӀачу эхан нохчийн литература (26 с. + 2 с.)						
32	Эдилов Хас-Мохьмадан дахар, кхолларалла	1	0	0		https://desharkho.ru/
33	«Сийлаха» поэмин дакъош дешар, чулацам бийцаре бар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
34	«Сийлаха» поэма. ИбрахӀиман, Сийлахин васташ кхолларан башхалла	1	0	0		www.urok95.ru. http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
35	«Сийлаха» поэма. ИбрахӀиман оьзда безам, цуьнан деган, ойланийн комаьршо	1	0	0		https://desharkho.ru/
36	«Сийлаха» поэми тӀехь суртхӀотторан, васт кхолларан поэтически гӀирсаш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
37	Эдилов Хас-Мохьмадан кхоллараллин башхаллаш	1	0	0		www.urok95.ru.
38	Абдулаев Лечин дахар, кхолларалла. «Весет» стихотворени. Лирически турпалхочун амалшкахь нохчийн къоман гӀиллакх-оьздангалла	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
39	«Диканиг хьахадан кхоьру со ...» стихотворени. Поэтан стихан шатайпаналла	1	0	0		www.urok95.ru.
40	<i>Классал араьхара дешар.</i> Абдулаев Лечин «Нохчийн мотт» стихотворени	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
41	Бексултанов Мусан дахар, кхолларалла	1	0	0		https://desharkho.ru/

						/
42	«Дахаран хин генара бердаш» повесть йешар, чулацам бийцаре бар	1	0	0		www. urok95/ru.
43	«Дахаран хин генара бердаш». Къоман хиндерг халкъан ламасташ, гИллакх- оьздангалла ларйарца дозаделла хилар	1	0	0		http://ps95.ru/nohch iyn-tezaurus/
44	«Дахаран хин генара бердаш» повестехь ден васт	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
45	«Нохчийн йаздархойн говзарш» темина тест	1	1	0		ps95.ru/dikdosham/
46	Яралиев Юсупан дахар, кхолларалла. «Гиллакх» стихотворени	1	0	0		www. urok95/ru.
47	«Лулахочуьнга» стихотворени. Лирически турпалхочун ойланаш, синхаамаш	1	0	0		http://ps95.ru/nohch iyn-tezaurus/
48	Исмаилов Абун дахар, кхолларалла. «ВогIура воккха стаг» стихотворени. ХIора а воккха стаг жимачун дола дан, хъехар дан, цунна гИллакхаш хъеха декхарийлахь хилар	1	0	0		www. urok95/ru. ps95.ru/dikdosham/
49	«Кхийра кхаба» стихотворени. Дахаран некъ атта цахилар, иза чунехъа боьдуш цахилар, иза локхалле боьдуш хилар	1	0	0		http://ps95.ru/nohch iyn-tezaurus/
50	Ахмадов Мусан дахар, кхолларалла	1	0	0		http://ps95.ru/nohch iyn-tezaurus/
51	«Лаьмнел а лекха» пьесин чулацам бешар, бийцаре бар	1	0	0		https://desharkho.ru /
52	«Лаьмнел а лекха» пьесехь Глойсуман васт	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
53	«Лаьмнел а лекха» пьесехь Эльсин, Аматин васташ	1	0	0		www. urok95/ru.
54	«Лаьмнел а лекха» пьесехь къонахчун амалш	1	0	0		http://ps95.ru/nohch iyn-tezaurus/
55	Ахмадов Мусан «Лаьмнел а лекха» пьесин буха тIехь сочинени	1	0	1		http://ps95.ru/nohch iyn-tezaurus/
56	Эльсанов Исламан дахар, кхолларалла.	1	0	0		https://desharkho.ru

	«Цеглачу декхнийн боьлак» – исторически повесть					/
57	«Цеглачу декхнийн боьлак» – исторически повесть. Нохчийн халкъо XIX бешарахь шен паргӀатонехъа латтийн кыйсам	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
58	«Цеглачу декхнийн боьлак» – исторически повесть. Машарехъа болу къоман лаам	1	0	0		www.urok95.ru. http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
59	«Цеглачу декхнийн боьлак» – исторически повесть. Повестехъ турпалхойн амалш гайтаран башхаллаш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/

XXI-ра бешо долалучу муьран нохчийн литература (7 с. + 1 с.)

60	Яшуркаев Султанан дахар, кхолларалла. «Самах ду, гӀенах ду» стихотворени. Даймахках къаьстина волу лирически турпалхо цхьалха хилар гайтар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
61	Яшуркаев С. «Дагахьбалламаш, дагалецамаш» стихотворени. Лирически турпалхо шен ойланашца дай баьхначу махка цӀаверзар	1	0	0		https://desharkho.ru/
62	Бисултанов Аптин дахар, кхолларалла. «Нохчийчоь» стихотворени. Поэтан лирически турпалхочун шен Даймахке, халкъе, болу безам	1	0	0		https://desharkho.ru/
63	«Нана» стихотворени. Йахь йолу кӀант кхийнчу ненан сийдар	1	0	0		www.urok95.ru .
64	Шеран талламан болх	1	1	0		ps95.ru/dikdosham/
65	Классал арахьара дешар. Бисултанов Аптин «Ас хьан чӀабанех гӀайгӀа йуцур йу» стихотворени	1	0	0		https://desharkho.ru/ ps95.ru/dikdosham/
66	Цуруев Шарипан дахар, кхолларалла. «Нохчийчоьне» стихотворени. Поэтан лирически турпалхочун шен Даймахке болу йистйоцу безам	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
67	«Йисалахь, Нохчийчоь» стихотворени.	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/

	Мехкан а, кьоман а са, цуьнан мотт, гиллакх-обздангалла хилар поэто коьрта ларар					<a href="http://ps95.ru/nohch
iyn-tezaurus/">http://ps95.ru/nohch iyn-tezaurus/
68	Дешаран шарахь биначу белхан жамIдар	1	0	0		<a href="http://ps95.ru/nohch
iyn-tezaurus/">http://ps95.ru/nohch iyn-tezaurus/
ПРОГРАММИЦА САХЬТИЙН БАРАМ		68	3	2		

НОХЧИЙН ЛИТЕРАТУРИН ПОУРОЧНИ ПЛАНИРОВАНИ

11 класс

Ротлалла	Урокан тема	Сахьтийн барам			Терахь	Электронни дешаран ресурс
		Сахьт	Талла ман белхаш	Кхоллараллин белхаш		
Довзийтар (4 с.)						
1	XX-чу бIешеран хьалхарчу эхехь нохчийн литература кхиаран башхаллаш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
2	XX-чу бIешерахь шолгIачу эхехь нохчийн литература кхиаран башхаллаш	1	0	0		www.urok95.ru .
3	XXI-чу бIешеран йуьххьехь нохчийн литература кхиар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
4	Литературин родаш. Исбаьхьаллин васт. Сюжетах а, композициях а кхетам балар	1	0	0		https://desharkho.ru/
XX бIешеран хьалхарчу эхехь нохчийн литература (18 с. + 1 с.)						
5	Исаева Мареман дахар, кхолларалла	1	0	0		www.urok95.ru .
6	«Ирсан орам» роман. Воха мегар дац. Дог ца Iийна.	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
7	«Ирсан орам» роман. Доккха инзар. ДIадевлларш	1	0	0		https://desharkho.ru/
8	«Ирсан орам» роман. Дош-болат.	1	0	0		http://ps95.ru/nohch

	Сийлахь-боккха Даймехкан тIеман хенахь кьинхетаман коллективо тылехь бен болх гайтаран башхаллаш					iyn-tezaurus/
9	Ахматова Раисин дахар, кхолларалла	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
10	«Хуур дац, кхолламо хIун кечдо вайна...», «Даймахке» стихотворенеш	1	0	0		http://ps95.ru/nohch iyn-tezaurus/
11	«Нене», «Сан йурт» стихотворенеш	1	0	0		www. urok95/ru.
12	«Дагалецамийн новкъа» – автобиографически поэма.	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
13	Айдамиров Абузаран дахар, кхолларалла	1	0	0		www. urok95/ru.
14	«Йеха буьйсанах» роман. Нохчмахке	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
15	«Йеха буьйсанах» роман. Къастар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
16	«Йеха буьйсанах» роман. БIе цхьолгIа буьйса	1	0	0		http://ps95.ru/nohch iyn-tezaurus/
17	«Йеха буьйсанах» роман. ДанчIа	1	0	0		www. urok95/ru.
18	«Йеха буьйсанах» роман. Романах болу кхетам кIаргбар. Повесть. Дийцар. Очерк. Рецензи	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
19	Айдамиров Абузаран «Йеха буьйсанах» романан буха тIехь сочинени	1	0	1		ps95.ru/dikdosham/
20	Сулейманов Ахьмадан дахар, кхолларалла	1	0	0		https://desharkho.ru /
21	Поэтан лирикехь кьонахаллин, оьздангаллин тема. «Берд», «Дог дохден цIе» стихотворенеш	1	0	0		http://ps95.ru/nohch iyn-tezaurus/
22	«Батто сагатдо» стихотворени. Лирикех, лирически турпалхочух кхетамбалар	1	0	0		https://desharkho.ru /
23	«Ламанан хьостанах» стихотворени. Поэтически маттах кхетамбалар	1	0	0		www. urok95/ru.
XX-чу бIешеран шолгIачу эхехь нохчийн литература (35 с. + 4 с.)						
24	Арсанукаев Шайхин дахар,	1	0	0		http://ps95.ru/nohch

	кхолларалла					iyn-tezaurus/
25	Арсанукаев Шайхин «Весет» стихотворени	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
26	Арсанукаев Шайхин «Нагахь хъан гЮ оьшуш» стихотворени	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
27	«Нийсонна гимн», «Ненан мотт» стихотворенеш	1	0	0		https://desharkho.ru/
28	«Мохкбегор», «Дицдина илли» стихотворенеш	1	0	0		www.urok95.ru .
29	Эхашеран талламан болх	1	1	0		ps95.ru/dikdosham/
30	«Кхолламан сизаш» стихашкахь роман. Даймехкан тIамехь бIаьхоша турпалаллица даймохк мостагIчух Iалашбар романехь гайтаран башхаллаш	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
31	«Кхолламан сизаш» стихашкахь роман. Романехь тIеман а, тылан а суьрташ.	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
32	«Кхолламан сизаш» стихашкахь роман. Поэтически маттах кхетам балар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
33	Рашидов Шаидан дахар, кхолларалла	1	0	0		https://desharkho.ru/
34	Рашидов Шаид. «Баланах дуьзна дог» стихотворени. Лирически турпалхочу халкбах, махках йолу ойланаш	1	0	0		www.urok95.ru .
35	«Пондар боьлху» стихотворени	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
36	«Аружа» – исторически хиллачийн буха тIехь йазийна поэма. Махкахдаьккхинчу халкьо лайна баланаш	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
37	«Аружа» – исторически хиллачийн буха тIехь йазийна поэма. Лирически турпалхочун халкбах, махках йолу ойланаш. Стихаш кхолларан кепаш	1	0	0		https://desharkho.ru/
38	Гацаев СаьИдан дахар, кхолларалла. «Йише Маржане», «Хаьий хьуна,	1	0	0		www.urok95.ru .

	Фирдоуси» стихотворенеш					
39	«Хатта хъайна Саадига», «Цкъа а дац оила къуыллуш» стихотворенеш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
40	«Хийла нохчийн кІант», «БІаьсте хир йу-бІаьсте, бІаьсте!..» стихотворенеш	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
41	«Хийла нохчийн кІант», «БІаьсте хир йу-бІаьсте, бІаьсте!..» стихотворенеш	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
42	Дикаев Мохьмадан дахар, кхолларалла	1	0	0		https://desharkho.ru/
43	«Стеган цІе», «Нохчийн хІусам» стихотворенеш	1	0	0		www.urok95.ru .
44	«Суна лаба» стихотворени. Стихаш кхолларан кепаш. Эпитетах кхетам балар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
45	Дикаев Мохьмадан кхоллараллин буха тІехь сочинени	1	0	1		ps95.ru/dikdosham/
46	Ахмадов Мусан дахар, кхолларалла	1	0	0		https://desharkho.ru/
47	«Нохчийн махкахь, нохчийн маттахь» стихотворени	1	0	0		www.urok95.ru .
48	Адам эхь-бехках йухадалар, гІиллакх лахдалар. «Зингатиин барз ма бохабелахь» повесть	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
49	«Зингатиин барз ма бохабелахь» повестехь турпалхойн васташ	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
50	Бексултанов Мусан дахар, кхолларалла	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
51	«Іаьржа бІаьрг», «Хьалхара парта» дийцарш	1	0	0		https://desharkho.ru/ www.urok95.ru .
52	«Корталин Хантоти» дийцар	1	0	0		https://desharkho.ru/
53	Шайхиев Іалвадин дахар, кхолларалла	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
54	«Нохчийн йаздархойн говзарш» тема на тест	1	1	0		ps95.ru/dikdosham/
55	«Стаг велча, йуьртахь зударий боьлху», «Аса а ма лайна»	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/

	стихотворенеш					
56	«Дерачу кхолламан кхиэл» – повесть. Къоман г1иллакхаш	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
57	«Дерачу кхолламан кхиэл» – повесть. Повестан маъІна а, исбаъхъаллин къастамаш а	1	0	0		https://desharkho.ru /
58	Алиев Гапуран дахар, кхолларалла	1	0	0		
59	«Къонахе», «ДоІа» стихотворенеш	1	0	0		http://ps95.ru/nohch iyn-tezaurus/
60	Шеран талламан болх	1	1	0		https://desharkho.ru /
61	«Къонахийн зама», «ХІун лозу хъан, Нохчийчоб?» стихотворенеш	1	0	0		www. urok95/ru.
XXI бешо долалучу муьрехъ нохчийн литература (2 с.)						
62	Ибрагимов Канта. Дахар, кхолларалла. «Берийн дуьне» роман	1	0	0		https://desharkho.ru /
63	«Берийн дуьне» роман	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
Кхечу къаьмнийн литература (3 с.)						
64	Александр Казбегин «Элиса» повесть	1	0	0		http://ps95.ru/nohch iyn-tezaurus/
65	Кулиев Кайсын. «Хиндолчунна аьлла байташ» стихотворени	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
66	«ТІуьначу лаьттан цинц къуьйлу» стихотворени. Дешаран шарахъ биначу белхан жамІдар	1	0	0		
ПРОГРАММИЦА САХЪТИЙН БАРАМ		66	3	2		

Хьехаран-методикин латтор Хьехаран-методикин гIо-Іамат

Арсанукаев А. М. Эдилов С. Э. Нохчийн литература. 9 классана коьртачу йукъардешаран ишколан Іамат. – Соьлжа-ГIала, 2019.

Ахмадов М.М., Алиева З.Л-А. Нохчийн литература. 8-чу классана учебник-хрестомати. – Соьлжа-ГIала, 2018.

Эдилов С.Э. Нохчийн литература. 5-чу классана учебник-хрестомати. – Соьлжа-ГIала, 2018.

Эдилов С.Э. Нохчийн литература. 6-чу классана учебник-хрестомати. – Соьлжа-ГIала, 2018.

Эдилов С.Э. Нохчийн литература. 7-чу классана учебник-хрестомати. – Соьлжа-ГIала, - 2018.

Эдилов С.Э. Нохчийн литература. 9 классана коьртачу йукъардешаран ишколан хрестомати. – Соьлжа-ГIала: АО «ИПК «Грозненский рабочий», 2019.

Илманан литература

Арсанукаев А.М. Язык, литература, школа. – Грозный, 2010. – 315 с.

Гайтукаев К. В пламени слова. Критические статьи и исследования. – Грозный, 1989. – 223 с.

Далгат У.Б. Литература и фольклор. Теоретические аспекты. – М.: Наука, 1981. – 303 с.

Джамбеков О.А. Жанровые и поэтические особенности чеченских героико-исторических песен илли. – Майкоп, 2008. – 230 с.

Джамбекова Т.Б. Фольклор как источник чеченской прозы XX в. – Майкоп, 2010. – 236 с.

Довлеткиреева Л.М. Современная чеченская военная проза: историко-культурный аспект, жанровый состав, поэтика. – Грозный, 2010. – 250 с.

Егорова Л.П. Актуальные проблемы литературного кавказоведения // Художественная литература и Кавказ. – Сочи, 2006. – 12-21 с.

Завриев М. В поисках художественного метода. Критические статьи. – Грозный, 1988. – 66 с.

Ибрагимов Л.М. Этноментальные основы чеченской прозы. – Грозный, 2012. – 167 с.

Ильясов Л. Культура чеченского народа. – М., 2009. – 264 с.

Инаркаева С.И. Эволюция жанров малой прозы в современной чеченской литературе. – Майкоп, 1999. – 218 с.

Индербаяев Г.В. Роль художественного конфликта в становлении, развитии и современном состоянии чеченской драматургии. – Майкоп, 2009. – 217 с.

Индербаяев Г.В. Проблема национального и общечеловеческого в чеченской литературе. – Грозный, 2003.

Исмаилова М.В. Проблема традиций и жанровые разновидности в чеченском романе 80-90-х гг. XX в. – Майкоп, 2007. – 215 с.

Туркаев Х.В. Жажда неутоленная. – М.: Молодая гвардия, 2007. – 312 с.

Туркаев Х.В. О путях развития чеченской литературы. – Грозный: Чеч.-Инг. книжное изд-во, 1973. – 162 с.

Туркаев Х.В. Путь к художественной правде (Становление реализма в чеченской и ингушской литературах). – Грозный, 1987. – 240 с.

Юсупова Х.В. Жанр повести в чеченской и ингушской литературах: становлении и развитие (20-30-е гг.). – М., 2000. – 215 с.

Методикин литература

Айдамирова М.А. Музейная деятельность по приобщению подрастающего поколения к культурно-историческому наследию. Учебное пособие. – Грозный, 2018.

Арсанукаев А.М. Школехь исбаьхьаллин произведени таллар (Анализ художественного произведения в школе). – Грозный, 2018.

Арсанукаев А. Нохчийн литература хьехаран методика (Методика преподавания чеченской литературы). – Грозный, 1987. – 188 с.

Джамбеков О.А. Устное народное творчество. Учебное пособие для учащихся школ и студентов. – Грозный, 2018.

Джамбеков О.А. Устное народное творчество чеченского народа. Учебное пособие для учащихся школ и студентов. – Грозный, 2017.

Эдилов С.Э. Методическое руководство к учебнику-хрестоматии по чеченской литературе для 5 класса. – АО «ИПК «Грозненский рабочий», 2018.

Эдилов С.Э. Методическое руководство к учебнику-хрестоматии по чеченской литературе для 6 класса. – Грозный: АО «ИПК «Грозненский рабочий», 2018.

Эдилов С.Э. Методическое руководство к учебнику-хрестоматии по чеченской литературе для 7 класса – Грозный: АО «ИПК «Грозненский рабочий» - 2018.

Эдилов С.Э. Сочинени йазъян Iамор. Методическое пособие для учителей. – Грозный: АО «ИПК «Грозненский рабочий» - 2018. – 159 стр.

Литература народов Северного Кавказа: Учеб. пособие / Под ред. Г.М. Гогеберидзе. – Ставрополь, 2004. – 292 с.

Эдилов С.Э. Методическое руководство к учебнику-хрестоматии по чеченской литературе для 6 кл. – Грозный, 2016.

Мунаев И.Б. Поэтика чечено-ингушских героико-исторических песен илли. (Проблема формирования жанра и его системные связи). – М., 1981. – 215 с.

Мусукаева А.Х. Северокавказский роман: художественная и этнокультурная типология. – Нальчик, 1993. – 192 с.

Яндарбиев Х.Ш. Учебное пособие для учителей, студентов и преподавателей «Кавказ и русская литература». – Грозный, 2017.

Дошамаш, справочникаш

Арсанукаев А.М. Нохчийн яздархой. Библиографин довзийтар (Чеченские писатели. Биографические и библиографические сведения). В 2-х т. – Грозный, 2012.

Арсанукаев А.М. Нохчийн литературин Илманан терминийн лугIат (Словарь литературоведческих терминов). – Грозный, 2010.

Вагапов А.Д. Школьный орфографический словарь чеченского языка. – Грозный, 2020.

Ибрагимов Л. Толковый словарь чеченских фразеологизмов. – Грозный, 2005. – 128 с.

Ибрагимов Л. Словарь символов чеченской культуры. / Вестник Академии наук чеченской Республики. – Грозный, 2010. №1. С. 161-167.

Кусаев А. Чеченские писатели. – Грозный, 2005. – 408 с.

Хаамийн-ресурсийн латтор

www.desharkho.ru – Чеченская электронная школа.

ps95.ru/dikdosham/ - Чеченско-русский, русско-чеченский онлайн-словарь.

www.urok95.ru.